

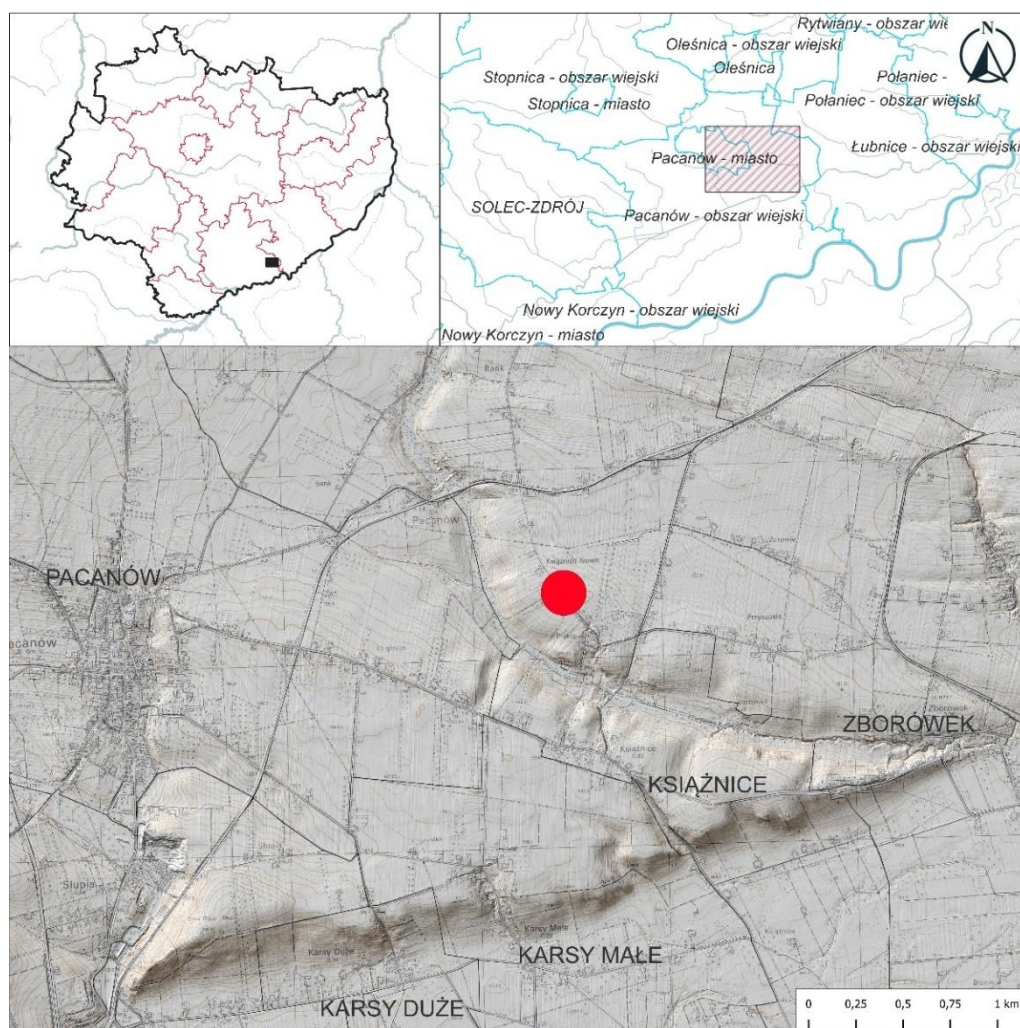
ŚWIĘTOKRZYSKI INFORMATOR ARCHEOLOGICZNY

BADANIA
NR 4/2025

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Kielcach
ul. Ignacego Paderewskiego 34A, 25-502 Kielce
tel. 41 330 18 00
e-mail: sekretariat@wuoż.kielce.pl

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
Delegatura w Sandomierzu
ul. Juliusza Słowackiego 17, 27-600 Sandomierz
tel. 15 832 30 00
e-mail: sandomierz@wuoż.kielce.pl

RATOWNICZE BADANIA WYKOPALISKOWE W MIEJSCOWOŚCI KSIĄŻNICE, GM. PACANÓW, POWIAT BUSKI, SEZON 2025 – STAN. 2 (AZP 95-67/100)

Stanowisko archeologiczne nr 2 w Książnicach, gm. Pacanów, należy do grupy stanowisk kluczowych dla poznania i zrozumienia przemian społeczno-kulturowych zachodzących w epoce eneolitu i wczesnej epoce brązu (między ok. 4200 BC - 2000/1800 BC). Położone jest ono na wschodnim krańcu Garbu Pińczowskiego, na kulminacji niewielkiego wzniesienia o ekspozycji południowej i wysokości bezwzględnej sięgającej 200.30 m n.p.m. Od południowego-zachodu wzniesienie opływa bezi-

mienny ciek. Różnica wysokości między kulminacją a dnem doliny cieku wynosi ok. 25 m.

Stanowisko odkryte zostało przez J. Machnika i L. Gajewskiego w 1955 r. Następnie badania wykopaliskowe rozpoczęto w 2001 r., w związku z planowanym wykonaniem linii światłowodowej w gminie Pacanów.

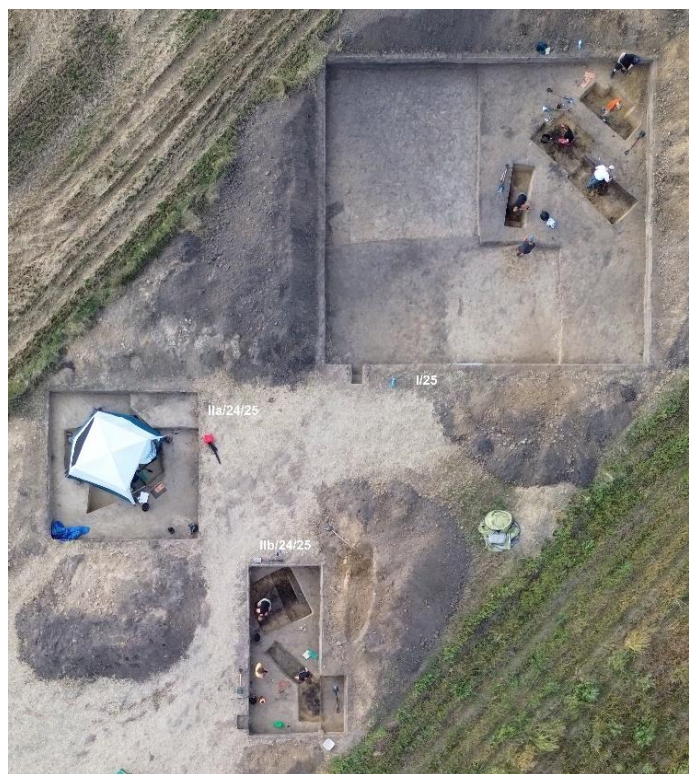
Od początku badaniami kieruje dr Stanisław Wilk, archeolog z Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze, a stałymi konsultantami są: prof. Piotr Włodarczyk

z Instytutu Archeologii i Enologii PAN o/Kraków, prof. Anna Zakościelna z Instytutu Archeologii UMCS w Lublinie oraz prof. Marek Nowak z Instytutu Archeologii UJ w Krakowie.

Do dnia dzisiejszego przebadano obszar ponad 27 arów, usytuowany w środkowej, najwyższej partii wyniesienia terenowego. W jego obrębie odsłonięto łącznie ponad 200 obiektów archeologicznych, w tym 44 groby o konstrukcji jamowej i niszowej.

Zarejestrowano tutaj następującą sekwencję cmentarzysk i osad kultur archeologicznych:

- a. faza inicjalna eneolitu na Wyżynie Małopolskiej;
- b. kultura lubelsko-wolyńska – cmentarzysko;
- c. kultura pucharów lejkowatych – osada;
- d. kultura złocka - cmentarzysko i osada;
- e. kultura ceramiki sznurowej – cmentarzysko;
- f. kultura mierzanowicka - osada i cmentarzysko.

Fot. 1 – widok ogólny wykopów z 2025 r.

Najważniejszym odkryciem sezonu 2025 był zlokalizowany w wykopie IIa/24/25 grób niszowy nr 7 kultury złockiej. Składał się on z szybu wejściowego (ob. 11/24/25) oraz niszy grobowej (ob. 12/24/25) – Fot. 2.

Szyb wejściowy, odkryty na głębokości 30 cm, miał w rzucie poziomym formę owalu o wymiarach: 85 x 70 cm. Jego całkowita wysokość wynosiła 120 cm. Był on w całości zasypyany kamieniami (niewielkimi eratykami i wapieniami). Dno szybu, umieszczone na głębokości

ok. 140 cm od poziomu gruntu, zamknięte było pojedynczą, ułożoną na płasko płytą wapienną, o większych rozmiarach. Warto zaznaczyć, że dno szybu znajdowało się częściowo już w obrębie niszy, przy jej zachodniej krawędzi.

Fot. 2 – grób nr 7 kultury złockiej.

Na dno niszy z szybu prowadził niski stopień pozostawiony w lessie. Strop niszy grobowej zarysował się na głębokości 70 cm, a jej dno zarejestrowano na głębokości 160 cm. Nisza miała kształt nieregularnego owalu i wymiary: ok. 190 x 150 cm. Na jej dnie, na bruku z luźno dopasowanych płyt wapiennych, odkryto szkielety trzech dorosłych osób, wstępnie oznaczonych antropologicznie jako mężczyzna i dwie kobiety. Szkielet mężczyzny (osobnik A) leżał w pozycji na plecach, z podkurczonymi nogami, w południowej i środkowej części niszy. Czaszka, w znacznej części zniszczona, ułożona była od południa, z twarzą na zachód a ręce, zgięte w łokciach, spoczywały na brzuchu. Obie kobiety leżały w północnej i częściowo środkowej części niszy, w pozycji na plecach, z czaszkami zwróconymi ku sobie (zmarła B – nieznacznie w kierunku zachodnim, zmarła C – w kierunku wschodnim). Nogi kobiety B były bardzo mocno podkurczone i skierowane na zachód, podczas gdy nogi kobiety C, spoczywającej najbliżej wejścia, były zgięte w kolanach i rozchylone na zewnątrz (pozycja „na żabę”), przy czym prawa kończyna dolna była uniesiona i opierała się o ściankę niszy. Ręce obu kobiet były zgięte w łokciach i spoczywały na wysokości klatki piersiowej.

Ponadto w obrębie grobu znaleziono kilka drobnych kości należących do dziecka lub dzieci w wieku Infans I.

Oprócz kości ludzkich na dnie grobu odkryto żuchwę średniej wielkości przeżuwacza (sarny/kozy/owcy?) uło-

zoną obok czaszki mężczyzny. W grobie 7 kultury złockiej odkryto także szereg zabytków ruchomych, w tym cztery naczynia gliniane zdobione na szyjkach ornamentem poziomych odcisków sznura: amforę dwuuchą (Fot. 3), dwie mniejsze amfory (puchary?) z miniaturowymi uchami i amforę czterouchą. Ta ostatnia w górnej części brzuśca pokryta była dekoracją stempelkową. Wszystkie naczynia wykonano w konwencji ceramiki kultury amfor kulistych, bez cech typowo złockich, takich jak faliste odciski sznura.

Fot. 3 – amfora w grobie nr 7 kultury złockiej.

Obok naczyń glinianych w grobie odkryto także siekiere czworosieczną z krzemienia świeciechowskiego (Fot. 4), dłuto krzemienne wykonane najprawdopodobniej z surowca wołyńskiego oraz wiór z krzemienia świeciechowskiego. Ponadto, pod czaszką osobnika A, znaleziono szablę dzika (być może zawieszkę), a także muszlę słodkowodnego małża (szczęziui?) z otworkiem.

Według wstępnej analizy grób nr 7 należy do wąskiej grupy obiektów sepulkralnych datowanych na sam początek istnienia kultury złockiej (ok. 2850/2800-2700 BC), kiedy dopiero kształtował się „złocki” sposób chowania zmarłych w grobach niszowych oraz charakterystyczny „złocki” styl ceramiczny. Z tego powodu, a także ze względu na doskonałą formę zachowania, zarówno konstrukcji grobowej jak i szczątków kostnych oraz wyposażenia, jest on ze wszech miar unikalny. W najbliższym czasie planowane jest przeprowadzenie kompleksowych

badan genetycznych, antropologicznych, izotopowych oraz radiowęglowych odkrytych ludzkich szczątków kostnych pochodzących z tego grobu.

Fot. 4 – siekiera krzemienienna w grobie nr 7 kultury złockiej.

Wśród pozostałych obiektów, pełniących w większości funkcje gospodarcze, wyróżnia się jama 17/24/25. W jej wypełniku odkryto zabytki (ceramikę oraz przedmioty krzemienne) z fazy przejściowej między kulturą amfor kulistych i kulturą złocką.

Badania w Książnicach na stanowisku nr 2 finansowane były ze środków Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach przy udziale Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Stanisław Wilk

Muzeum Karkonoskie w Jeleniej Górze

ORCID: 0000-0002-8019-6677

Marek Nowak

Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego

w Krakowie

ORCID: 0000-0001-7220-6465